

چگونه ورزش‌های نوین در پایتخت پا گرفت؟

حمید قاسمی، نویسنده و محقق ورزشی

دارالفنون تقریباً چیزی حدود ۲۵سال قبل از دارالفنون واپنی‌ها در ایران راه‌اندازی شد تا سراغاز تحولات بزرگ در کشور ازجمله در حوزه ورزش شود. در واقع ورزش نوین در ایران از دارالفنون و با استادن نظامی آن شروع شد و بعدها به مرور زمان باعث توسعه و انتقال موج ورزش به همه جامعه شد و نخستین گروه نظامیان بودند که مورد تعلیم قرار گرفتند و آداب ورزش را آموختند. دکتر حمید قاسمی با این مقدمه به ماجرای باگرفتن ورزش نوین پایتخت اشاره می‌کند: «سال ۱۳۰۶ از سوی رضاشاه قانون اجباری شدن روزی یک ساعت ورزش در مدارس تصویب می‌شود. اما در آن دوران، چون مدارس معلم ورزش چندان زنده‌ای نداشتند، ماجرا یکی دوسال بعد به ۴ساعت در هفته تغییر می‌کند.»

قاسمی در ادامه توضیح می‌دهد: «در آن روزگار کلوب ورزش توسط سفارت انگلیس در میدان مشق فعال شد که در واقع نخستین باشگاه رسمی ایران و پایتخت بود. این باشگاه ابتدا مختص ورزش فوتبال بود، اما به مرور زمان رشته‌های دیگر هم در آن آموزش داده شد. کشورهای انگلیس، فرانسه و آمریکا سرآمد بسط و گسترش ورزش‌ها و بازی‌های همگانی بودند. در دنیا چیزی حدود ۱۲۵ رشته ورزشی وجود دارد که از این تعداد ۳۰ رشته‌از مهم‌ترین‌های آنها، به بازی‌های المپیک راه پیدا کردند. در ایران چیزی حدود ۵۰رشته ورزشی فدراسیون دارد. بد نیست بدانید که دوچرخه‌سواری یکی از ورزش‌های مهم در ایران و دنیا بود که مبدع آن انگلیسی‌ها بودند و با رویکرد اقتصادی و صنعتی این رشته را به دنیا معرفی کردند و در ایران حتی نشسرپه‌ای با عنوان دوچرخه در آن دوران وجود داشت. در کلوب تهران هم این‌س ورزش یکی از رشته‌های آموزشی بود.»

به‌گفته قاسمی، کم‌کم از حوزه نظامی‌گری هم ورزش‌های تکواندو، کاراته و جودو به ورزش اضافه شد و همچنین مرحوم میرمهسدی ورزشنده، پدر ورزش نوین ایران بود که براساس تجربیاتش از سفر به توکیو و بلژیک دست به ابداع وسیله‌های جدید ورزشی مانند دمبل، هالتر و... زد. البته برای معرفی آنها مشقت‌های زیادی کشید تا به مسئولان وقت اصل ماجرا و کاربرد وسیله‌ها را توضیح دهد و با این پدیده نوین آشنایشان کند.

قاسمی به تشکیل جلسه انجمن ملی در خانه حسین علاء، نخست‌وزیر دوران پهلوی، اشاره می‌کند که در آن شاه نخستین رئیس تشریفاتی ورزش ایران شد و از سال ۱۳۳۰خورشیدی نخستین فدراسیون ملی کشور تشکیل شد.

مرام‌نامه و فوت‌نامه

رعایت اخلاق و توجه به مرام پهلوانی مهم‌ترین اصل ورزش میان ورزشکاران در هر دوره‌ای است. اردشیر آل عوض بایبان این مطلب از قدیمی‌ترین مرام‌نامه و فوت‌نامه‌های مکتوب در حوزه ورزش یاد می‌کند: «یکی از قدیمی‌ترین مرام‌نامه‌های پهلوانی قبل از اسلام را در کتاب‌های اوستا و خرده‌اوستا می‌توان پیدا کرد که چیزی حدود ۱۰۰بند دارد و از این تعداد ۱۰۹ بند آن به توجه به کمالات فردی اشاره دارد. سسند دیگری هم از اسناد قدیمی موجود است که در ۱۲ بند به پوری‌ای ولی نسبت داده شده و در آن به کسب فضایل اخلاقی و جوانمردی اشاره شده است. مرام‌نامه مرحوم ملاعظ کاشغنی، در قرن نهم هجری، هم از قدیمی‌ترین‌ها است که سال ۱۳۵۲ توسط مرحوم دکتر محمدجعفر محبوب تصحیح، تنقیح و در ۷۵۰صفحه منتشر شد.»

ورزش پایتخت از صفویه تا امروز

پانزدهمین نشست مرکز تهران شناسی همشهری به مرور سابقه ورزش‌های سنتی و مدرن اختصاص داشت

در بررسی زندگی مردم تهران از

دوران صفویه تا امروز در کنار ابعاد متنوع و مختلف حیات اجتماعی

پایتخت‌نشینان، ورزش نیز یکی از ساخت‌های زیست اجتماعی است. به‌عبارت دیگر، تهران، از روزگاری که

این شهر روستای کوچکی بود در شمال ری تا اکنون که کلانشهری است با جمعیت میلیونی، بستر ورزش‌های مختلف و خاستگاه ورزشکاران نامدار

بسیاری بوده است. پانزدهمین نشست مرکز تهران شناسی همشهری با عنوان «ورزش پایتخت: از صفویه تا امروز» به جایگاه ورزش در فرهنگ عامه مردم تهران و بیوند ورزش‌های بومی و محلی با زندگی مردم پایتخت اختصاص داشت. در این نشست، حمید قاسمی، استاد دانشگاه، نویسنده و محقق ورزش؛ اردشیر آل عوض، محقق و پژوهشگر فرهنگ عامه و محمود منیعی، تهران پژوه، به شرح موضوعاتی چون طهران، خاستگاه پهلوانان نامدار، ویژگی‌های ورزش‌های بومی و محلی مردم پایتخت و ورزش‌های نوظهور در این شهر طی ۱۰۰سال اخیر پرداختند.

درمانگری باورزش

یکی از معتبرترین سسندهایی که در آن به اهمیت نقش ورزش در سبک زندگی اهالی پایتخت اشاره شده است دست‌نوشته‌های ادوارد پولاک، پزشک مخصوص ناصرالدین شاه، است. دکتر حمید قاسمی، استاد دانشگاه، نویسنده و محقق ورزشی، با اشاره به این موضوع می‌گوید: «ین روزها با پیشرفت یافته‌ها و مطالعات علمی، مردم به اهمیت نقش ورزش در زندگی، به‌ویژه در بحث‌های درمانی، توجه دارند و بسیاری از پزشکان ورزش‌کردن را به‌عنوان یکی از راهکارهای درمانی تجویز می‌کنند. در صورتی که در تهران قدیم به این موضوع توجه می‌شده است، به‌نحوی

گلف؛ سوغات نفتی‌ها در ایران

بعد از کشف نفت و بازشدن پای فرنگی‌ها به ایران برای استخراج آن در شهرهای مختلف، ورزش گلف هم به ایران و به مرور زمان به پایتخت وارد شد. قبل از اهالی پایتخت، بیشتر مردم نواحی جنوب کشور که عموماً کارمندان شرکت نفت بودند، مسابقات گلف را اجرا می‌کردند. به مرور زمان، پای این ورزش به پایتخت هم باز شد و قدیمی‌ترین زمین گلف تهران، در مجموعه ورزشی انقلاب کنونی، به سال ۱۳۴۱در مساحتی ۶۲هکتاری، راه‌اندازی شد. تشکیلات ورزش گلف کشور از اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۷۰ در قالب یک کمیته شروع به کار کرد و در مدت زمان کوتاهی به‌عنوان فدراسیون گلف جمهوری اسلامی به کارش ادامه داد. از سال ۱۳۷۲مساحت تنها زمین گلف کشور به ۴۴هکتار تغییر پیدا کرد. این زمین دارای ۱۲میدان و یک زمین رنج است و در ضلع غربی مجموعه قرار گرفته است.

تهران؛ خاستگاه فوتبال

دارالمعلمین ورزش که مرکز برای آموزش و تربیت معلمان ورزش در تهران بود برای نخستین بار در محله ناصریه تهران که امروز آن را به نام ناصر خسرو می‌شناسیم شکل گرفت. آل عوض می‌گوید: «اولین فارغ‌التحصیلان دارالمعلمین ورزش حدود ۲۰تفر بودند. آنها ماوریت داشتند گستره ورزش را از مدرسه فراتر برده و پای آن را به مراکز آموزشی نظامی هم باز کنند.» با همه‌گیرشدن ورزش در تهران، پای ورزش‌های نوین نیز به پایتخت باز شد. آل عوض می‌گوید: «به‌عنوان مثال، در سال ۱۳۰۰انگلیسی‌های مقیم تهران مسابقه‌ای مقابل فوتبالیست‌های ایرانی برگزار کردند و جالب اینکه تهرانی‌ها در این مسابقه موفق به شکست انگلیسی‌ها شدند و این خود یکی دیگر از دلایلی است که برخی معتقدند نخستین قدم‌های شکل‌گیری ورزش فوتبال در ایران، نه در خوزستان، بلکه در تهران برداشته شد.»

انتخاب پهلوان اول

وقتی صفحات تاریخ ورزش تهران را ورق می‌زنیم درمی‌یابیم که چیزی به‌عنوان ورزش به‌طور کلی از دوره صفوی مطرح است. در واقع ورزش همان فعالیت‌های نظام‌های آیینی و درباری و آموزشی است که به مرور زمان شکل هدفمندی به‌خود می‌گیرد و در گذر ایام تبدیل به ورزش‌های نوین می‌شود. اردشیر آل عوض، به‌نحوه انتخاب پهلوان اول کشور توسط ناصرالدین‌شاه در دوره قاجار اشاره می‌کند: «معمولاً پادشاهان درباری به مناسبت‌های ملی، مانند نوروز، یک‌سری مسابقات را برگزار می‌کردند و یکی از این مسابقات انتخاب پهلوان اول کشور بود.» بنا بر تعریف آل عوض، فردی از سوی ناصرالدین‌شاه مسئول انتخاب قهرمانان برای انجام مسابقه در مقابل پادشاه بود. حریفان را پشت سر می‌گذاشت موفق به دریافت بازوبند پهلوانی از سوی شاه می‌شد و هر فردی که سه بار پیاپی به این موفقیت دست پیدا می‌کرد بازوبند دائمی پهلوانی را دریافت می‌کرد.

اولین پهلوان تهران افسرده شد

در تهران که خاستگاه پهلوانان بسیار بود، رسیدن به مقام پهلوانی که میان مردم جایگاه ویژه‌ای داشت آسان نبود. محمود منیعی در این باره می‌گوید: «شریف چال‌میدانی به‌عنوان کسی که برای نخستین‌بار در تهران به مقام پهلوانی رسید در محله‌های تهران قدیم چهره‌ای شناخته شده بود. اما پس از آنکه دچار غرور شد، درباریان در شهر فراخوان دادند تا هملودی»برای شریف انتخاب شود. چنین است که پهلوان علی‌عسکر زیدی، به‌عنوان رقیب پهلوان شریف، وارد گود می‌شود و دو پهلوان یا یک‌دیگر مسابقه می‌دهند. اما وقتی شکست پهلوان شریف مسجل می‌شود، شاه اعلام می‌کند که دوطرف به مبارزه پایان دهند. اما این شکست در حضور مردم شهر و چهره‌ها و رجال برجسته آن دوران، زمینه افسردگی پهلوان شریف را فراهم می‌کند.»

مسابقات بین‌المللی کشتی در زمین‌های خاکی

کشتی و مسابقات آن ازجمله نخستین ورزش‌هایی بود که اهالی تهران باانجام آن آشنا شدند؛ ورزشی که بسیار متفاوت از ورزش‌های نوین امروزی، در زمین‌های خاکی تهران قدیم، برگزار می‌شد. اردشیر آل عوض با بادی از این ماجرا تعریف می‌کند: «اغلب مسابقات کشتی تهران قدیم در زمین‌های خاکی که بر آن کمی گاه ریخته شده بود، نوروز هر سال برگزار می‌شد. برای شرکت در این مسابقات معمولاً از کشورهای دیگری مانند هند و فرانسه هم پهلوانانی می‌آمدند و در مسابقه شرکت می‌کردند.»

سه‌شنبه ۹ آبان ۱۴۰۲ شماره ۲۶ ۸ صفحه ۷۰۶

پهلوانان حامیان

مردم بودند

اردشیر آل‌عوض محقق فرهنگ عامه

ورزش پهلوانی به‌عنوان یکی از ورزش‌هایی که بیوندی عمیق با فرهنگ مردم تهران داشته و از دوران صفویه تا قاجار پهلوانان بسیاری به جامعه تهرانی‌ها تحویل داد، در تاریخ این شهر دستخوش تحولات بسیار شد.

آل عوض معتقد است که اگرچه رسیدن به مقام پهلوانی در این ورزش، پهلوان را بیش از پیش در کنار مسردم قرار می‌داد، اما در تاریخ این ورزش مهم پایتخت‌گاهی سواستفاده‌هایی از این مقام شده است: «ورزش پهلوانی که از اساس خاستگاهی مردمی داشت ورزشی بود برای مردم و در کنار مردم؛ ورزشی که نام‌های برجسته و پهلوان‌هاش در برهه‌های حساس تاریخ این شهر همواره در کنار مردم ایستادند و با فنوت و شجاعت مدافع آنها می‌شدند. اما این تمام ابعاد ورزش پهلوانی نیست.

متأسفانه در دوره‌ای در تهران این ورزش به ابزاری برای زورگویان تبدیل شده؛ ابزاری که گاهی در اختیار بزرگ‌نماها یا همان افرادی که تنها ادعای بزرگی داشتند قرار گرفت. پهلوان‌نماها از عنوان پهلوانی پایتخت سوءاستفاده کردند و به جای آنکه براساس مرام‌نامه این ورزش با قوت در کنار مردم و یا مردم باشند در برهه‌های حساس مقابل آنها قرار گرفتند.»

آل عوض ادامه می‌دهد: «فعالیت‌های شعیان جعفری در ورزش پهلوانی نمونه بارز این موضوع است. او درست بر خلاف مرام و منش این ورزش در ماجرای کودتای ۲۸مرداد سال ۱۳۲۲در مقابل مردم ایستاد. زورخانه‌ای درباری منبیش شد که مراجعانش نه از پهلوانان مردمی، بلکه درباریان و افسراد حکومت وقت بودند. در حالی‌که ماهیت ورزش پهلوانی، مردمی بودن آن است و نشانه‌های آن را باید در سبک زندگی پهلوانان واقعی جست‌وجو کرد. یکی از نشانه‌های پهلوانان در عهد قاجار این بود که حتی بسیاری از آنها خانواده اختیار نمی‌کردند تا بتوانند درآمدهای حاصل از کاسبی خود در تهران را برای حمایت از ایتم هزینه کنند. در واقع آنها از طبقات متمساز اجتماعی در تهران به‌شمار می‌رفتند. در حالی‌که خروجی باشگاه افرادی چون شعیان جعفری و دیگر پهلوان‌نماها که از این ورزش سوءاستفاده می‌کردند این بود که در ماجرای کودتای ۲۸مرداد بیش از ۲هزار چوب‌به‌دست را با خود همراه کردند و درست در نقطه مقابل مردم و در کنار حکومت ایستادند.»

آل عوض درباره جایگاه اجتماعی پهلوانان واقعی پایتخت می‌گوید: «اما پهلوانان واقعی پایتخت چنان با زندگی مردم پیوند داشتند که نام آنها روی گذرهای عمومی تهران قرار می‌گرفت. پهلوانان واقعی پایتخت افرادی بودند که نه تنها هیچ‌گاه در دل مردم شهر رعب و وحشت ایجاد نکردند، بلکه مردم گذرهای شهر را به نام آنها می‌شناختند؛ چون وقتی گزیه‌ها و داروغه‌ها به مسردم ظلم می‌کردند، آنها حامی مردم و مدافع امنیت شهروندان بودند.»

